

Çocuk Kitaplarına Yansıyan Şiddet

Violence Reflected in Children's Books

Öğuzhan Yılmaz, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı*
oyilmaz@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8560-2868

Bilge Destegüloğlu, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,*
bilge.desteguluglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7147-8296

Öz. Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarındaki şiddete ilişkin unsurları belirlemeye yönelik yapılan çalışma, doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Çalışma için doygun veri elde edebilmek düşüncesiyle 15 farklı yazarın 15 kitabına müracaat edilmiştir. Belirlenen kitapların farklı yayınevleri tarafından basılmasına, güncel olmasına ve en önemlisi "şiddet" özelinde bir içerik barındırmasına dikkat edilmiştir. Çalışmaya konu olan kitaplar temin edildikten sonra öncelikle herhangi bir kayıt tutulmadan okunmuş, devamında ise aynı veri seti "şiddet" kelimesi odağında betimsel analize tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında şiddete maruz kalan karakterlerin genellikle çocuk ve kadın; şiddete meyleden karakterlerin ise büyük oranda erkek olduğu görülmüştür. Çalışmada çocuk karakterlerin etrafındaki birçok kişiden şiddet görmekle birlikte akranları tarafından da şiddete maruz bırakıldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan özellikle otoriteyi temsil eden figürlerin çalışmada şiddet odağı olarak resmedildiği, statüye dayalı ilişkilerin ve otorite kurma isteğinin şiddet olgusuna temel oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk edebiyatı, şiddet, karakter, sorun odaklılık.

Abstract. The study aiming to determine elements related to violence in literary children's books was supported by document analysis. 15 books of 15 different authors were selected in order to obtain saturated data for the study. It was noted that when books were being selected, the books were printed by different publishing houses, updated and most importantly, contained content specific to "violence". After obtaining the books to be examined, they were first read without any records while the same data set was subjected to descriptive analysis with a focus on "violence". The results of the study suggest that characters exposed to violence in literary children's books are usually children and women and that the characters who tended to be tense were mostly men. In the study, it was found that child characters were exposed to violence by the people around them as well as their peers. On the other hand, it was observed that especially the characters representing the authority were depicted as the focus of violence in the work. The status-based relations and the desire to establish authority were the principal reasons for violence.

Keywords: Children's literature, violence, character, problem-oriented.

SUMMARY

Introduction

It is important to determine the type of the violence reflected in the children's books and whether these types are incentive for the child while violent acts are increasingly occupying the agenda. Thus, we aimed to find the traces of the violence that develops in the form of negative characters in children's books. The fact that a comprehensive study was not carried out on violence in children's books of the upper age groups in domestic literature was also effective in the construction of the study. The question "what is the appearance of violence in literary children's books" in the study? was traced.

Method

Document analysis was used in the study. Document analysis includes the analysis of written materials containing information about the cases or phenomena to be examined (Yıldırım and Şimşek 2011: 189).

As the elements of violence reflected in children's books were studied, document analysis was preferred. 15 books of 15 different authors were examined in order to obtain saturated data for the study. It was noted that when books were being selected, the books were printed by different publishing houses, updated, read by the children with interest, and most importantly, contained content specific to "violence".

Obtaining the books to be examined, they were first read without any notes while the same data set was subjected to descriptive analysis in terms of "violence". The new data set formed as the result of the descriptive analysis was re-examined in itself and the views related to the violence were classified under various sub-headings.

While performing this classification, it was found that the same codes should not be placed under different categories while the codes to be evaluated under different categories were precised under more than one category. Moreover, in order to make the study more valid and reliable, some of the data sets were encoded in cooperation with the researchers and a qualitative research expert and the consistency between these codes was calculated according to the reliability formula of Miles and Huberman (1994) ($\text{Reliability} = \frac{\text{consensus}}{\text{consensus} + \text{divergence}}$) taking into consistency level between the codings over 70%.

Results, Discussion and Conclusion

In the study, we aimed to find the reflections of the violence in the form of negative characters in children's books and it was determined that the characters most exposed to violence were children. This may be due to the fact that the documents examined are for children and that they overlap the real life and the fictions. As a matter of fact, Okan İbilioglu (2012) and Mavili Aktaş (2006) indicate that a significant part of the people exposed to violence in daily life are composed of women and children.

Female characters along with child characters are in the center of violence in the study. It was seen that women exposed to violence by men were often unable to obtain their economic freedoms. Can Gürkan and Coşar (2009) state that the impoverished women are more exposed to violence and that their mental health is impaired. The problem of child and female characters in children's books in terms of violence is important in terms of problem orientation.

When the characters with violent figures in the books are examined, it is noteworthy that there is a gender stereotype. Negative characters tend to be violent throughout the books examined. Men differ from women by actions and discourses. In books, though women consult violence, it is often men that beat, insult, are tough-looking, criticize, kick and look surly. This may be due to the reflection of a number of violent incidents in real life due to the balance of physical power between men and women in a male dominant society. The literature examined in this regard, it can be seen that in real life the situation is almost identical to the fictive world of books (Güler, Tel and Özkan Tuncay 2005). The stereotypes on gender in books preside not only in the sections where men are depicted on the axis of violence, but also in the sections where women resort to violence. For instance, mothers slap the knee, fathers slap on the neck; while men talk with a hard and commanding tone of voice, women speak at a probe that resembles a snake hissing.

Peer-to-peer bullying is also a subject highlighted in the books examined as in international literature (Oliver, Young, LaSalle 1994; Esch 2008; Flanagan et al. 2013; Daniel 2014;). In books, young children who are physically strong and big want to establish authority over other children around them, and they establish this authority by physical and verbal violence, such as beating and insults. In this literature, it is seen that verbal and physical bullying is the most common type of peer bullying (Çinkır, Karaman Kepenekçi 2003; Çankaya 2011). Children characters that choose physical and verbal bullying in books are children of a sense of belonging to the street, scattered / divided families, devoid of love and affection. Besides, it is

also seen in the books that children characters mock their peers for no reason and disrupt their emotional balance. Peer bullying finding a place in the books in terms of violence is beneficial to understand whether the child is ready to be self-prepared for the events that can be experienced mentally and emotionally around the child or he is not alone. Considering the foreign literature that deals with children literature and peer bullying at this point, it is understood that the general approach is to teach such strategies in children's books and to cope with bullying (Freeman 2014; Wang et al. 2015). The point here is that the events that can be considered in the context of peer bullying do not create a feeling of hopelessness in the child and make him pessimistic.

The identification of the powers that represent the authority and in particular the authority of the state with violence appears as a detail in the books. When we look at the professions of the negative characters in books from a Marxist perspective, it is seen that most of them are presidents, guards, policemen, principals, assistant principals and teachers. As is stated by Moran (1988: 74), in fact, in one of the books in which Marxist approaches such as opposition to authority, revolt, conflicting forces, social structure, and class differences are found, the president is likened to a shark with chief cheekbone and expressionless gaze. With similar attitudes, almost all the characters in the books, managers, assistant principals and teacher all enjoy punishing students. The administrators and teachers who use a threatening language and enjoy insulting their students are the nightmare of the students in the books. It is not right for the readers to hate the state and the president, the policeman, the pastor, the principal, and the teacher, who represent the state directly through the books without any experience. In children's books, of course, the bad policemen, bad community police, bad teacher characters can be covered, but the fact that this is regarded as a tool of ideology and different messages is not suitable for the child's reality and their innocent world at first. At this point, authors are required to create dynamic characters with good and bad sides in children's books rather than a type of character that represents the state.

As a result, characters exposed to violence in children's books are usually children and women; and that the characters who had a tendency for violence were men mostly. In the study, it was found that child characters were exposed to violence by their peers as well as most people around them. On the other hand, it was observed that especially the figures representing the authority are depicted as the focus of violence in the work and that status-based relations and the desire to establish authority are the basis of violence.

GİRİŞ

Şiddet eylemlerinin giderek gündemi daha fazla işgal ettiği zamanlarda, çocuk kitaplarına yansıyan şiddete ilişkin görünümleri belirlemek ve bu görünümlerin çocuğu özendirici nitelikte olup olmadığını belirlemek önemlidir. Bu nedenle çalışmada, çocuk kitaplarındaki olumsuz karakterler özelinde gelişen şiddete ilişkin izleri tespit edebilmek amaçlanmıştır. Yerli literatürde üst yaş gruplarındaki çocuk kitaplarıyla ilgili şiddet merkezinde kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması da çalışmanın kurgulanmasında etkili olmuştur.

Şiddet çağın önemli problem alanlarının başında gelmektedir (Çınkır ve Karaman Kepenekçi 2003: 238; Güler, Tel ve Özkan Tuncay 2005: 51; Ünal 2005: 86; Can Gürkan ve Coşar 2009: 124; Çankaya 2011: 32; Okan İbiloğlu 2012: 205; Akkaş ve Uyanık 2016: 32; Polat 2016: 15). Şirin (2006: 107) bu noktada yaşanan dünyayı gerginlikler, çatışmalar ve sapmalar dünyası olarak nitelendirir. İlgili literatürde şiddete ilişkin tanımlar konuya yaklaşanların bakış açısına göre değişse de Mavili Aktaş (2006: 13) şiddeti "bireyin bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmesine, yaralanmasına ve sakat kalmasına neden olan bireysel ve toplu hareketlerin tamamı" şeklinde tanımlamaktadır. Şiddetin kaynağı hakkında bugüne kadar farklı düşünceler öne sürülmüştür. Şiddetin doğuştan gelen bir içgüdü olduğunu iddia edenler olmakla birlikte sonradan öğrenildiğini savunanlar da vardır (Akalin 2010: 5; Ayan 2010: 44). Bu konudaki yaygın kanaat şiddetin çevredeki uyarılardan beslendiğidir.

Sosyal yaklaşımın bir yansıması olarak çocuğun çevresindeki uyarıcıların onu şiddete yönlendirmeyecek biçimde şekillendirilmesi bugün pek çok araştırmacı tarafından dile getirilen fakat uygulamada göz ardı edilen bir durumdur. Nitekim reklam, dizi, animasyon ve çizgi film gibi farklı medya araçlarının şiddet unsurları içerdiğine ve bu şiddetin çocukları etkilediğine dair bulgular ortaya koyan araştırmaların varlığı bu gerçeği teyit eder niteliktedir. Söz gelimi Yılmaz ve Özdemir Erem (2018: 551) çizgi filmleri iletileri açısından inceledikleri bir araştırmada, yabancı çizgi filmlerin özellikle korku ve şiddet temelinde güç ilişkileri üzerine kurulduğunu ifade etmişlerdir. Yine televizyondaki dizilerde kadına yönelik şiddetin incelendiği bir araştırmada, çalışma grubundaki dizilerin hemen hemen hepsinde (%97) şiddete ilişkin görünümünün olduğu tespit edilmiştir (Ünlü, Bayram, Uluyağcı ve Uzoğlu Bayçu 2009: 103). Şiddet temasının televizyon reklam filmlerindeki kullanım şeklinin incelendiği bir başka çalışmada ise reklam filmlerinde şiddet kavramının bilinçaltı tekniklerle seyirciye sunulduğu belirtilmiştir (Aydemir 2014, 170).

Bilindiği gibi çocukları şiddete yönlendirebilecek nitelikteki medya unsurlarından biri de çocuk kitaplarıdır (Yavuzer 2009; 243). Bu noktada Türkiye'nin 14 Eylül 1990'da imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi tıpkı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun temel amaçlar kısmında olduğu gibi çocukların zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmesi gerektiğine vurgu yapar ve çocuk kitaplarının önemine işaret eder.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Millî Eğitim Temel Kanunu'ndaki bu temel bakış çocuk kitapları ile ilgili yapılan akademik çalışmalara ise iki farklı söylemle yansır. Her ne kadar yüzyıllar boyunca çocuk edebiyatı, erdemlerin ve erdemlilerin övüldüğü, sorumluluklarını yerine getirmeyenlerin cezalandırıldığı bir edebiyat olarak yansıtılsa da (Nimon 1993: 28), bu konudaki birinci söylem çocuk kitaplarında şiddete ilişkin öğelerin hiçbir şekilde bulunmaması gerektiği düşüncesidir (Demiray 1975: 40; Yalçın ve Aytaş 2008: 51; Öztürk ve Giren 2016: 2106). Bu görüşü benimseyenler, Dağlıoğlu ve Çamlıbel Çakmak'ın (2009: 524) yaklaşımlarında olduğu gibi çocuk kitaplarında çocukları olumsuz yönde etkileyebilecek en küçük bir özelliği bile risk faktörü olarak değerlendirir. Onlara göre, çocuk kitaplarının en önemli işlevlerinden biri olan çocukları ruhsal ve sosyal yönden sağlıklı bir birey olmaya hazırlama işlevi, şiddet ve korku öğeleri içeren kitaplarla mümkün olmaz. Bundan dolayı da şiddet içerikli konuların çocuk kitaplarında olmaması gerekir. Çocuk kitaplarında şiddet unsuruna yer verilmemesi gerektiğini ifade edenler ayrıca çocuk okurun şiddetin merkezinde olan karakterlerle özdeşim kurabileceği ve olumsuz davranışlar sergileyebileceğinden kaygı duyar (Sever 2002: 28). Bu konudaki diğer söylem ise çocuk psikolojisini etkilememek kaydıyla çocuk kitaplarında her türlü konunun işlenebileceği, hayatın her alanında çocuğun karşısına çıkan şiddetin çocuk kitaplarında yok farz edilmesinin doğru olmayacağı fikridir (Wollman-Bonilla 1998: 292; Fırat ve Çeker 2016: 105). Zira çocuk kitaplarının bir işlevi de ileride binbir türlü sıkıntıyla karşılaşacak olan çocuğu hayata hazırlamak, onun zihin ve duygu dünyasında meydana gelebilecek kırılmaları engellemektir (Erdal 2009: 4; Yılmaz 2016: 77). Bu görüşü benimseyenler çocuk kitaplarında şiddet unsurlarına yer verilip verilmemesinden ziyade şiddetin ifade edilmiş biçimini tartışır ve "şiddet unsurunun eserlerde olumlanmaması, bir çözüm yolu olarak gösterilmemesi ve kahramanların amaçlarına şiddet uygulayarak ulaşmaması" (Sever 2002: 36) düşünceleri üzerinde uzlaşırlar. Nimon ise çocuk kitaplarında şiddet öğelerine yer vermenin doğru bir tavır olduğunu belirtmekle beraber, şiddet açısından hangi kitapların kabul edilebilir olduğuna karar vermenin güç olduğunu dile getirir (1993: 29).

Literatür, yazınsal nitelikli kitaplardaki şiddet özelinde incelendiğinde konuya yaklaşım farkı açısından yerli ve Batı kaynaklı yabancı literatür şeklinde çalışmaları ikiye ayırmanın doğru olacağı düşünülmektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalar daha çok okul öncesi çocuk kitapları ve bu kitaplardaki şiddet ve korku öğelerinin tespiti üzerinedir (Dağlıoğlu ve Çamlıbel Çakmak 2009; Fırat, Güleç ve Şahin 2013; Öztürk ve Giren 2016). Daha üst yaş gruplarına yönelik çocuk-kitap ve şiddet eksenli çalışmalar şiddet görünümüne ilişkin daha belirli saptamalar yapmakla birlikte, kapsamlarının sınırlı olması yönüyle genel bir yelpaze sunmamaktadır (Sever 2002; Fırat ve Çeker 2006; Kara 2007).

Çocuk kitapları ve şiddet konusunda Batı kaynaklı yabancı literatüre bakıldığında ise çocuk kitabı ve şiddet odağında yapılan çalışmaların daha özele indirgenerek kurgulandığı

anlaşılır. Çocuk kitaplarında akran zorbalığı (Oliver, Young, LaSalle 1994; Esch 2008; Flanagan vd. 2013; Freeman, 2014; Daniel 2014; Wang vd. 2015); saldırganlık (Leach 2014); sembolik şiddet (Morellato 2016); yazar merkezli şiddet görünümleri (Angelidou 2013); kitaplarda belirli bir dönemde görülen şiddet unsurları ve bu unsurlarla ilgili çocuk okurların tepkileri (Blatt 1972) bu anlamda literatürde öne çıkan konulardır. Genel olarak çocuk kitaplarındaki şiddet öğeleri yoluyla çocuk okurun hayatı anlamasını ve karakterini geliştirmesini amaç edinen Batı kaynaklı çalışmalar, onun özgüven, empati ve şiddetle başa çıkabilme becerilerini geliştirebilmeyi de hedefler.

Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarındaki şiddet görünümleri ile ilgili çalışmalar görüldüğü üzere yerli ve yabancı literatürde farklılaşmaktadır. Bu farklılık, Türkiye’de şiddet merkezinde yapılmış çalışmaların azlığından ve büyük oranda tek ve bütüncül bir bakış açısıyla yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada üst yaş grubundaki çocuk kitaplarına yansıyan şiddetin farklı görünümlerini tespit edebilmek ve bu görünümleri geniş bir doküman grubuyla sunabilmek amaçlanmıştır. Bu nedenle “Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında şiddete ilişkin görünümler nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Çalışma, doküman analizi deseniyle kurgulanmıştır. Doküman analizi deseni, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2011: 189). Bu desen, detaylı incelemelere imkân sağlaması yönüyle de işlevseldir (Bowen 2009: 27). Çalışmada çocuk kitaplarına yansıyan şiddet unsurları incelendiği için doküman analizi deseni tercih edilmiştir.

İncelenen dokümanlar

Çalışma için doygun veri elde edebilmek düşüncesiyle 15 farklı yazarın 15 kitabına müracaat edilmiştir. Kitaplar belirlenirken kitapların farklı yayınevleri tarafından basılmasına, güncel olmasına, çocuklar tarafından ilgiyle okunmasına ve en önemlisi “şiddet” özelinde bir içerik barındırmasına dikkat edilmiştir. Seçilen kitapların künyelerine ve kısaltmalarına ilişkin detaylı bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubunu oluşturan kitapların künye ve kısaltmalarına ilişkin bilgiler

Yazar ismi	Kitap ismi	Yayınevi	Yılı	Kısaltmalar
Sevgi Saygı	Babam Nereye Gitti?	Günışığı kitaplığı	2017	B.N.G.
Sevim Ak	Domates Saçlı Kız	Can Çocuk	2008	D.S.K.
Cemil Kavukçu	Yolun Başındakiler	Günışığı kitaplığı	2013	Y.B.
Mine Soysal	Daralan	Günışığı kitaplığı	2017	D.
Müge İplikçi	Kömür Karası Çocuk	Günışığı kitaplığı	2017	K.K.Ç.
Zülfü Livaneli	Son Ada’nın Çocukları	Doğan Egmont	2017	S.A.Ç.
Ayhan Bozırat	Sokakta Tek Başına	Günışığı kitaplığı	2017	S.T.B.
Miyase Sertbarut	Çöp Plaza	Tudem	2013	Ç.P.
Elif Şafak	Sakız Sardunya	Doğan Egmont	2017	S.S.
Delal Arya	Pera Günlükleri 1	Can Çocuk	2017	P.G. 1
Aytül Akal	Süper Gazeteciler 1	Tudem	2017	S.G. 1
Hasan Ali Toptaş	Ben Bir Gürgen Dahyım	Everest	2017	B.B.G.D.
Mavisel Yener	Çılgınlar Sınıfı- Korsan Takımı	Bilgi	2017	Ç.S.K.T.
Ömer Açık	Montsuzlar	Günışığı kitaplığı	2018	M.
Gülsevin Kırıl	Umut Sokağı Çocukları	Günışığı kitaplığı	2017	U.S.Ç.

Verilerin toplanması ve analizi

Çalışmaya konu olan kitaplar temin edildikten sonra öncelikle herhangi bir kayıt tutulmadan okunmuş, devamında ise aynı veri seti “şiddet” kelimesi odağında betimsel analize

tabi tutulmuştur. Betimsel analiz sonucunda oluşan yeni veri seti ise kendi içinde yeniden gözden geçirilmiş ve şiddete ilişkin görünümeler “fiziksel şiddete ilişkin görünümeler, sözlü şiddete ilişkin görünümeler, korku figürlerine ilişkin görünümeler, sese ilişkin görünümeler, yüz ifadelerine ilişkin görünümeler, bakışlarla ilgili görünümeler, suç aletleriyle ilgili görünümeler ve diğer görünümeler” şeklinde çeşitli alt başlıklar altında kategorilendirilmiştir. Bu kategorilendirme işlemi yapılırken aynı kodların farklı kategoriler altında yer almamasına dikkat edilmiş, buna rağmen farklı kategoriler altında değerlendirilmesi mümkün olan kodlara birden fazla kategori altında yer verilmiştir. Ayrıca çalışmayı daha geçerli ve güvenilir kılmak için veri setinin bir bölümü üzerinde araştırmacılar ve bir nitel araştırma uzmanının işbirliğiyle kodlamalar yapılmış ve bu kodlamalar arasındaki tutarlık .84 olarak bulunmuştur. Miles ve Huberman’ın (1994) güvenilirlik formülüne göre (Güvenirlik= Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) kodlamanın güvenilir olabilmesi için kodlamalar arasındaki tutarlığın .70’in üzerinde olması yeterlidir. Yine çalışmanın inandırıcılığını artırabilmek için ilgili kategoriler altında düşünülen kodlar doğrudan aktarımla verilmiş, bu kodların hangi kitabın hangi sayfasında geçtiği parantez içi ifadelerle belirtilmiştir.

BULGULAR

Çocuk kitaplarında yer alan fiziksel şiddet ile ilgili görünümeler Tablo 2’de verilmiştir. İncelenen kitaplarda şiddete maruz kalan genellikle çocuk karakterlerdir.

Tablo 2. Fiziksel şiddetle ilgili görünümeler

Zekâsının bizimle baş etmeye yetmeyeceğini anlayınca, kaba kuvvete başvurdu (B.N.G. 61).
Annem saçımdan tutup duvara vuruyor başımı (D.S.K. 137).
Annem ağzında bir şeyler geveleyerek yanıma geliyor. Dizime bir şaplak indiriyor. Yanıyor dizim (D.S.K. 86).
Babam hırsıyla yerinden fırlıyor. Beni omuzlarımdan tuttuğu gibi ayağa kaldırıyor. İki tokat indiriyor enseme (D.S.K. 87).
Artık siyah önlük giymeyecek, yaka takmayacak, sabahın erken saatinde kalkmak zorunda kalmayacak, kısacası okula gitmeyeceklerdi. Hamdi Bey, ezberleyemedikleri hesap cetveli için kulaklarını çekmeyecekti (Y.B. 16).
Ancak, Şıbalı köyünden her gün okula gidip gelen sessiz Ahmet, tavana kadar tırmanmasına karşın, inince “aferin” yerine, sert bir tokat yemişti Hulusi Bey’den (Y.B. 67).
“Ben sigara içmiyorum öğretmenim,” dedi İsmet. Sesi titriyordu. O anda sağ ve sol yanağında patlayan tokatlarla serseme döndü (Y.B. 104).
Onun da yanaklarında iki tokat patladı. Bu kez vuran Celil Bey’di (Y.B. 105).
... teyzemin adamın cüssesi karşısında bir adım gerilese de ona verip verişirmesini, derken Murat hırtının da kapiya çıkmasını, teyzeme ağza alınmayacak küfürler, hakaretler savurmasını, teyzemin iki herifin karşısında canını dişine takıp direnmesini izliyoruz... Murat yaratığı omuzuna vurunca, teyzemin dengesini kaybettiğini görüyor ve artık dayanamıyorum (D. 105).
Zeballa da çıkıyor peşi sıra. Oğlana hönkürerek bir şeyler söylüyor, koca pençesiyle ensesine bir tokat patlıyor (D. 26).
Tam babam, “Kimse duvar ördürmüyor artık, canına yandığımın şehrinde,” diye söyleniyor ki, sokağın sessizliğin bir kadının sesi patlıyor. “Elin kırılınsın öküz herif!” (D. 24).
Neler olup bittiğini tam anlamasak da, zebella adamla büyük oğlu olduğunu tahmin ettiğimiz gencin evdeki kadınlara zorbalık ettiği su götürmezdi (D. 25).
Kıl Muharrem hemen her şeye kızardı. En çok da kedilere. Bir keresinde, henüz yavru olan birine öyle bir tekme atmıştı ki... (K.K.Ç. 50).
Gözü yumruk yemiş gibi kızarmıştı, ertesi gün de moraracak ve kapanacaktı (S.A.Ç. 58). / Tam sütü teras kapısına bırakırken birdenbire bahçeden fırlayan bir kişi gözünün üstüne yumruğu patlatmış ve evdekileri uyandırmamaya çalışarak, öfkeli bir fıslıtyla kim olduğunu, orada ne aradığını sormuş (S.A.Ç. 60).
Gerekirse, tabancayla hallederdi işi. Ama tabanca oyuncaktı. Bütün keyfi kaçtı. Hayri anlar oyuncak tabanca olduğunu. Hayri yutar mı hiç! Amma belaydı Hayri de... Geçen günkü dayaktan sonra Hayri’ye iyiden iyiye kinlenmişti (S.T.B. 108).
Hayri hepsini döver, onlara olur olmaz söverdi (S.T.B. 132).

Çocuk karakterler; aile bireyleri, öğretmenler ve bazen de yaşça büyük arkadaşlardan şiddet görmektedir. Bunun yanı sıra kitaplarda kadın ve hayvan karakterler de fiziksel şiddetle yüzleşmektedir. Bu şiddet kitaplarda kulak çekme, şaplak, tokat, tekme bazen de yumruk şeklinde belirlemektedir. Kitaplarda şiddete meyleden karakterler genellikle erkektir. İzinsiz dışarı çıkma, sigara ile yakalanma, doğruları söyleme, fikrini dolaysız olarak belirtme, güçsüz olma şiddet görme sebebiyken karşısındakinin zekâsıyla baş edememe, doğruları sindirememe ve fiziksel güç şiddet gösterme sebebidir (Tablo 2).

Tablo 3. Sözlü şiddetle ilgili görünümeler

Ona göre, 58 numaralı evdeki "Goril Araplar"ın kazanma şansı yoktu ve bu yüzden de kaybetmeye mahkûmdular (K.K.Ç. 61).

"Ahmak, gözün açılmayacak demedik mi? Bu makinenin ışını gözüne zarar verir demedik mi?" (Ç.P. 100).

Ortalarda oturan haylaz Feyyaz onu görünce şarkı söylemeye başladı... Sakız Sardunya duymazdan geldi. Bazı kişiler böyleydi. Hep başkalarını üzme istiyor, kırıcı laflar söylüyorlardı. Bu tür insanları ciddiye almamak daha akıllıcaydı (S.S. 33,34).

Ortalığı bir sessizlik almıştı. Osman, Hayri'ye karşılık verecek oldu. O, daha sert bir sesle, "Sana, kes sesini dedik ya!" dedi (S.T.B. 73).

Sonra tehdit edercesine oğlanın kulağına eğildi ve fısıldadı: "Belki ikinizi de okuldan atmışlardır. Sonunda sizin gibi iki ne idüğü belirsizden kurtuluyordunuzdur..." (P.G. 1- 36)

Kapının açılmasıyla birlikte silahlı dört kişi içeriye daldı. Dördü de kar maskesi takıyordu. İçlerinden biri, "Çekil kenara aptal çocuk" diyerek Selin'i duvara doğru itti (S.G. 1 - 76).

"Kes! O çantayı buraya getirin. İki nadide ukala..." (B.N.G. 121).

Matematik dersinde, herkesin ortasında öğretmenden azar işitmek yerine, keşke atlasın içine girip, dünyayı dolaşsaydı (S.S. 32).

Sonra demez mi, "Babam sinirli de, öyle vara yoğa bağırır hep. Murat Abi'm de uyar ona." Bak bak bak! Erkek çetesine bak (D. 69)!

Gelgelelim, sivri yüzlü bir avukat, birkaç adamla birlikte hâlâ haftada bir gelip çantasından sarı bir dosya çıkarıyor, marangozun fi tarihinde imzaladığı senetleri gösteriyor, sonra da gözlerini koca koca açarak zavallı kadına bağırıp çağırıyordu (B.B.G.D. 91, 92).

"Ya doğru dürüst otur, ya da kalk karşımdan!" (D.S.K. 86).

Babam önüne gelene sövüyor (D.S.K. 86).

"Fiyonk demiştin. Burgu almışsın. Hiç fiyonk görmedin mi hayatında?" (D.S.K. 72).

Ne yapıyorsun?" diye bağırıyor. "Çek, pis burnunu yiyecekten." Patlicanı burnundan çekişi hoyratça. Burnum sızlıyor (D.S.K. 72).

Tezemin adamın cüssesi karşısında bir adım gerilese de ona verip veriştirmesini, derken Murat hırtının da kapıya çıkmasını, teyzeme ağza alınmayacak küfürler, hakaretler savurmasını, tezemin iki herifin karşısında canını dişine takıp direnmesini izliyoruz (D. 105).

"Deniz de kimmiş? Deşerim karnını!" (Ç.S.K.T. 62).

Turna Zindan'ın gözlerinde şimşekler çaktı: "Hepinizi disipline vereceğim" dedi, çıktı gitti (Ç.S.K.T. 100). "Şimdi beni takip et, kanalizasyon faresi!" (P.G. 1- 37).

"Ben Gölge'yle kutsandım, çelik bana işlenmez küçük solucan! Sen beni durduramazsın!" (P.G. 1- 94).

Tablo 3'te çocuk kitaplarındaki olumsuz karakterlerin sözlü şiddet ekseninde değerlendirilebilecek konuşma biçimlerine yer verilmiştir. Tabloda anne, öğretmen, arkadaş, baba, üvey baba, doktor, eşkiya ve arkadaşın ailesi çocuk karakterlere sözlü şiddet uygulamaktadırlar. Kitaplarda sözlü şiddet, bağırarak, alay etmek, emredici nitelikte cümleler kullanmak, kaba konuşmak, tehdit etmek, ırkçı söylemlerde bulunmak hatta hakaret ve küfür şeklinde görülmektedir. Eserler gözden geçirildiğinde çocuk karakterler dışında kadın karakterlerin de sözlü şiddete maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Söz gelimi Ben Bir Gürgen Dalıyım isimli kitapta avukat karakter biraz da mesleğinin kendisine vermiş olduğu güce dayanarak kitaptaki kadın karaktere bağırıp çağırılmaktadır. İrkçı tavır, otorite sağlama isteği, yasa dışı işlerin fark edilme endişesi, yanlış anlama, sosyal statü, doğruya tahammülsüzlük sözlü şiddetin sebepleri olarak öne çıkmaktadır. Bazen de bütün bu gerekçelerin hiçbirine ihtiyaç kalmadan olumsuz karakterler sözlü şiddete başvurmaktadır.

Çocuk kitaplarındaki korku figürleri ise Tablo 4'te gösterilmiştir. Anlatılarda genellikle korkuya kapılanlar çocuklardır. Çocuklar annelerinden, akrabalarından, mahalledeki esnaftan,

güvenlik görevlilerinden, komşularından özellikle de okul müdüründen ve müdür yardımcısından korkarlar. Bu korkunun nedeni ise korkulan kimsenin, fiziksel görünümü, bakışı, ses tonu, şiddet içeren eylemleri/ söylemleri ve yanında taşıdığı aletlerdir (çop, silah, bıçak). Kitaplarda korku figürleri genelde cinsiyet olarak erkek, rol olarak ise anne ve öğretmendir.

Tablo 4. Korku figürleri ile görünüm

Dönüp bakmadı iki adam, coplarnın ve bellerindeki silahların gururuyla uzaklaştılar (Ç.P. 93).
"...Bizden korktuğu için." <i>Daha çok da sizden</i> , dercesine, doğrudan Müdür'e dikti gözlerini (M. 107).
Son basamağı da inen ve topallayarak çocuklara doğru yürüyen adam öyle derin ve vahşi bir gürlütle homurdandı ki kızcağız az daha küçük dilini yutacaktı (P.G. 1- 125).
Radyoda "Yıldızların Altında" şarkısı çalıyor. Annem ağzından dumanlar çıkararak fokurduyor (D.S.K. 93).
Ama otelci bize öyle kızgın bakıyor ki, kaçamıyoruz (U.S.Ç. 12).
Otelci birden topu yere atıyor ve elinde bıçakla bize doğru ilerlemeye başlıyor. Eyvah! Toptan vazgeçti, bizi kesecek (U.S.Ç. 12)!
Dediğine göre, zaman zaman, cellat yüzü birtakım adamlar geliyordu aşağıdaki yamacın dibine. Kapkara bıyıkları oluyordu bu adamların, rüzgârda uçuşan karmakarışık saçları, şapkaları ve sağlı sola dağılmış bulanık bakışları oluyordu (B.B.G.D. 10, 11).
Lacivert takım giysili, ceketinin bütün düğmeleri ilikli bir başka öğretmen ise, iki adım öne çıkarak çekilenin yerini aldı. ... İncecik dudakları hiç konuşmayacakmış gibi sıkı sıkı kapalıydı. Bu da, öğrencilerin korkulu rüyası, Müdür Yardımcısı Celil Bey'den başkası değildi (Y.B. 55).
İlk gördüğünde Müdür'den değil de, yardımcısı Celil Bey'den daha çok korkmuştu İsmet. Çizgi gibi dudakları, sivri bir burnu ve çok keskin bakan, acımasız gözleri vardı (Y.B. 57).
Eprimiş çizgili pijama altından taşan heybetli bir göbek, rengi dönmüş atletinden fişkıran kıllı omuzlar. Adam resmen zebella gibi (D. 23).

Tablo 5. Sesle ilgili görünüm

Bir süre daha, Otelci Amca'nın kızgın sesi geliyor dışarıdan (U.S.Ç. 19).
Mustafa yine sert bir sesle karşılık verdi: "Ne sandın ya, oğlum? İnsan keyfinden yüklenmez bu küfeleri..." (S.T.B. 44).
Yine Mustafa'nın konuşmasına fırsat vermeden, Osman'a döndü; "Senin adı ne?" diye sordu. Emredici bir sesi vardı (S.T.B. 68).
Ortalığı bir sessizlik almıştı. Osman, Hayri'ye karşılık verecek oldu. O, daha sert bir sesle, "Sana, kes sesini dedik ya!" dedi (S.T.B. 73).
Sanki beynine aynı anda binlerce iğne batıyordu. Sesi uzaklaştırmak için başını salladı ama nafileydi. Zehirli bir yılanın tıslamasını andıran ses, onun tüm çabalarına rağmen azalmak yerine kelimelere dönüştü ve bir anlam kazandı (P.G. 1- 60).
"Bunu mu arıyorsun?" dedi arkasından gelen buz gibi bir kadın sesi. Rüzgârın dağların arasındaki yankılarını andıran, Kuzey Avrupalılara özgü bir aksanı vardı (P.G. 1- 83).
"Bazıları yeraltının hizmetkârlarından olduğuma inanır," dedi puslu bir sesle fısıldayarak (P.G. 1- 85).
"Cehennem kapıları ardına kadar açılmış ve zebaniler kaçmış olmalı," diye kükredi yukarıdan gelen bir ses (P.G. 1- 123).
"... Yeniler ise havuzun sol yanında toplansın!" Buyurgan ve etkileyici bir sesi vardı (Y.B. 55).
Ders anlatırken çıkan o miyimiy sesin yerini şimdi, oldukça sert ve buyurgan bir ses almıştı (Y.B. 101).
Sinirli ve sabırsız bir sesi vardı. Hani neredeyse kadın sesi gibiydi (S.G. 1 - 79).

Tablo 5'te çocuk kitaplarındaki olumsuz karakterlerin ses özellikleri verilmiştir. Kitaplarda olumsuz ses özellikleri "sert", "kızgın", "emredici", "puslu", "buyurgan", "sinirli", "sabırsız", "yüksek", "zehirli bir yılan tıslamasına benzer" ve "buz gibi" şeklinde betimlenmiştir. Bu ses özelliklerine sahip kişiler ise genellikle arkadaş, öğretmen, otelci, eşkıya ve doğaüstü güçlere sahip karakterlerdir. Kitaplarda erkeklere ait ses özellikleri emredici, sert, kızgın gibi ifadelerle belirtmeye çalışılırken kadınlara ait ses özellikleri ise buz gibi, puslu, yılan tıslaması gibi ifadelerle anlatılmıştır. Kitaplarda karakterlerin olumsuz olarak nitelendirilebilecek ses özellikleri mallarına bir zarar geldiğinde, otorite sağlamak istediklerinde ve gergin bir ortamda bulduklarında daha belirgin hâle gelmektedir. Anlatılarda kimi zaman da olumsuz karakter özelliği karakterin genel kimliği ile bütünleşmekte, herhangi bir duruma özgünlük söz konusu olmamaktadır.

Tablo 6. Yüz ifadeleriyle ilgili görünüm

Başkan en sert ve kararlı yüz ifadesini takınarak "Hayır!" diye yanıtladı bu soruyu (S.A.Ç. 156).
Beyaz takım elbiseli, gri kravatlı, hasır şapkalıydı. Gazetelerde yüzlerce kez gördüğümüz, resimlerinden tanıdığımız sert yüzüyle dimdik duruyordu (S.A.Ç. 24).
Resimde, önünde mikrofon olmasına rağmen Oğuzcan Selimoğlu kapıya doğru bakıyordu. Yüzünde gergin ve sabırsız bir ifade vardı (S.G. 1 - 130).
Yüzünde, korkuluklarınkini andıran boş bir ifade vardı (K.K.Ç. 45).
Asık suratlı korsanlar aralarında fısıldaşıp aşçıbaşının ortaya bıraktığı ekmeklere saldırdılar (Ç.S.K.T. 61).
Masal cadıları gibiydi Fehamet Hanım, yüzü hiç gülmüyordu (Y.B. 99).
Silahşorlar'ın yüzleri bir karış asıkmış (Y.B. 127).
Mehmet Bey yine asık yüzlüydü (Y.B. 74).
O sırada yanında yaşlı, göbekli, asık suratlı bir denizci belirdi: ... (Ç.S.K.T. 48)
Üstünde, yan yana oturan, yırtık pırtık giysiler giymiş, asık suratlı iki adam vardı bu at arabasının; biri kısık gözlerle sağına soluna bakınıyor, öteki de durup dinlenmeden elindeki kamçıyı atların sırtına vuruyordu (B.B.G.D. 58).

İncelenen çocuk kitaplarında olumsuz karakterlerin yüz ifadeleriyle ilgili kısımlar Tablo 6'da belirtilmiştir. Kitaplarda devlet başkanı, korsanlar, eşkıyalar, zabıtalılar ve öğretmenler gibi olumsuz karakterler sert, gergin, sabırsız, ifadesiz ve asık suratlı biçimde resmedilmiştir. Yüz ifadeleri ile ilgili olumsuz betimleme yapılan karakterlerin çoğu erkektir. Kurum iklimi, otorite kurma isteği, gerçeği gizleme endişesi, iş nedeniyle duyarsızlaşma ve başarısızlık olumsuz yüz ifadelerinin temel nedenleridir. Bunun yanı sıra olumsuz karakterlerin genel mizaç özelliği de yüz ifadelerine sirayet etmektedir.

Tablo 7. Bakışlarla ilgili Görünüm

Başkan'ın şahin bakışlı güvenlik görevlisine dönüp, "Sayın Başkan ateş ettikten sonra havalanan bir martı gördünüz mü?" diye sorması ve şaşırın adamın, "Evet!" cevabını vermesiyle, hepimiz düşman tehdidinden kurtulmanın rahatlığıyla bir kahkaha patlattık (S.A.Ç. 66).
Bir süre Başkan ve adamları karanlık bakışlarla bizleri süzdüler (S.A.Ç. 192).
Otoriter bir edayla hepimizi süzüyor ve böyle durumlarda kararlılık göstermek gerektiğini söylüyordu (S.A.Ç. 124, 125).
O anda Başkan'ın neye benzediğini buldum. Kısılmış ince dudakları yüzünün alt kısmında bir kesik gibi duruyor, kenarları biraz aşağı doğru çekiliyordu. Çıkkı elmacık kemikleri ve gözlerindeki ifadesiz bakış tam bir köpekbalığı andırıyordu (S.A.Ç. 126).
Güvenlikçiler pek dostça görünmeyen bakışlarla süzüyordu ikisini (Ç.P. 81).
Başhekim iğrenç bir varlığa bakar gibi baktı ona (Ç.P. 108).
Başhekim küçümseyerek baktı genç doktora (Ç.P. 109).
Otelci bize doğru ters bir bakış atıyor; gözleriyle, "Buralarda top oynadığımızı görürsem, yakarım çiranızı," diyor sanki (U.S.Ç. 84).
Hayri, sert bir bakışla Osman'ı süzüyordu (S.T.B. 68).
Ama kırçılı sakalından, vahşi ve merhametsiz bakışlarını gölgelendiren gür kaşlarından ve yüzündeki derin çizgilerden heybetli bir adam olduğu anlaşılıyordu (P.G. 1- 124).
Dediğine göre, zaman zaman, cellat yüzü birtakım adamlar geliyordu aşağıdaki yamacın dibine. Kapkara bıyıkları oluyordu bu adamların, rüzgârda uçan karmakarışık saçları, şapkalı ve sağlı sola dağılmış bulanık bakışları oluyordu (B.B.G.D. 10, 11).
Bütün öğrenciler sıraya girdikten sonra, ince dudaklı, keskin bakışlı öğretmen de, elindeki kâğıdı katlayıp cebinin iç cebine koydu ve iki adım geri çekildi (Y.B. 56).
Kınayan bakışlarını, henüz sırasına geçmemiş öğrencilerin sırtına olanca eziciliğiyle boca etti (M. 69).
Mehmet Bey, bayrak töreninde olduğu gibi kollarını kavuşturmuş, kin ve nefret saçan bakışlarla öğrencileri izliyordu (Y.B. 76).
Müdür'ün yüz kasları gerilmiş, nefretle bakıyordu Sezai Peker'e (Y.B. 96).
Bu arada gizemli kadın da bütün gün hiçbir şey yapmamaktan sıkılmış da son anda eğlenceli bir şey bulmuş bir kedi gibi hınzır bir ifadeyle kısık gözlerini ona dikmeyi sürdürüyordu. Soluk yüzü ince bir gülümsemeye aydınlanmıştı. Hoş bir gülümseme sayılabilir; eğer Lusın'ın içini dolduran o hain bakışları olmasa (P.G. 1- 59).
Kadın, Lusın'ın kendisine doğrulttuğu hançere küçümseyerek bakıyordu (P.G. 1- 94).

Kitaplarda olumsuz karakterlerin bakışlarıyla ilgili detaylar Tablo 7'de verilmiştir. İncelenen kitaplarda bakışları ile öne çıkan karakterlerin devlet başkanı, koruma, güvenlik görevlisi, başhekim, otelci, arkadaş, akraba, müdür ve öğretmen rolleriyle karakterize edildikleri belirlenmiştir. Kitaplarda dikkat çeken bakışların, ters, sert, küçümseyici, keskin, kınayıcı, hain, ifadesiz, vahşi, merhametsiz, kin ve nefret dolu olduğu tespit edilmiştir. Çevresine tabloda belirtildiği gibi bakan karakterlerin gerekçeleri temelde otorite kurma ve kararlı görünme isteğidir. Bunun yanında maddi zarara uğrayanlar, başkalarını korkutmayı arzu edenler ya da korkmadığını belirtmek isteyen kişiler de bakışlarıyla bir farklılık yaratırlar. Tabii fitrat özelliği de incelenen eserlerde olumsuz biçimde karakterlerin bakışlarını etkilemektedir. Kitaplarda olumsuz bakışlarıyla sivrilen karakterler büyük oranda erkektir.

Tablo 8. Suç aletleriyle ilgili görünüm

Bense yalnızca otelcinin gitgide büyüyen göbeğini görüyorum; elindeki koca bıçakla üstümüze doğru geliyor (U.S.Ç. 13).

Silah sesleriyle uyanmış ne neye uğradığımızı şaşırarak evlerimizden fırlamıştık (S.A.Ç. 60).

Derken, yerlerinden kalkıp baltalarına sarılıyordu bu cellat yüzlü adamlar;... (B.B.G.D. 13)

Meğer Hırt Murat, Kader Abla'nın kaçtığı genci bulmuş. Cuma akşamı kendi gibi serseri birkaç arkadaşını toplamış, onu tenhada kıstırmışlar. Kaç kişi birden adama sopalarla girişmişler. Hırsını alamayan yaratık, yerde yatan adamı bir de karnından bıçaklamış (D. 143)!

Diyordum ki, bu adamların madem bayıltıcı spreyleri vardı, neden beni ve Altay Şen'i bayıltmak için sprej kullandılar da, Oğuzcan Selimoğlu'nun kaçırılma sahnesi sırasında eski moda kloroformlu mendil kullanmayı yeğlediler (S.G. 1 - 196)?

Kapının açılmasıyla birlikte silahlı dört kişi içeriye daldı. Dördü de kar maskesi takılıyordu. İçlerinden biri, "Çekil kenara aptal çocuk," diyerek Selin'i duvara doğru itti (S.G. 1 - 76).

Kitaplarda olumsuz karakterlerin suç aletlerini kullanımıyla ilgili detaylar Tablo 8'de verilmiştir. Tabloya göre incelenen kitaplarda otelci, koruma, ağabey ve eşkiya rollerindeki karakterlerin suç işlerken suç aleti kullandıkları tespit edilmiştir. İncelenen kitaplarda bıçak, silah, balta, sopa, bayıltıcı sprej ve kloroformlu mendil gibi suç aletlerini çoğunlukla erkek karakterler kullanmaktadır. Bu suç aletlerinin kullanılma gerekçesi ise maddi zarar, korku, namus algısı, adam kaçırma gibi eylem, durum ve duygulardır.

Tablo 9. Diğer görünüm

... Yıl sonundaki gösteri için daha baştan kaybetmek ve bir sonraki yıl gelecek terfiyi çöpe atmak demektir bu. Hele bir terfisi gelsin, gösterecekti o zibidiye. Ama şimdi alttan alma zamanıydı (K.K.Ç. 48).

Daha iyi bir fikri varmış. Harçlığını istedi. Üstelik, bunu her gün alacaktı (B.N.G. 65).

Bir yandan da, "Ne nazlanıyorsun, senin de gönlün varmış ya bende," gibi sözler yumurtlamış. Teyzem hiddetle, bunu nerden çıkardığını sorunca, pis pis sırıtan Murat'tan, "Ömer'e öyle demişsin ya," cevabını almış. Üstelik teyzemi ellemeye kalkmış (D. 73).

Tablo 9'da incelenen kitaplardaki olumsuz karakterlerin diğer özellikleri verilmiştir. Çıkarıcı olmak, haraç almak ve tacizde bulunmak da kitaplarda beliren olumsuz karakter özelliklerindedir. Diğer bulgularda olduğu gibi bu tabloda da müdür, komşu ve arkadaş rollerindeki karakterler olumsuz biçimde sunulmuştur. Bahsi geçen eylemlerde bulunan karakterlerin tamamı erkek, mağduriyete uğrayan karakterler ise yine çocuk ve kadındır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmada çocuk kitaplarındaki olumsuz karakterler özelinde gelişen şiddete ilişkin yansımalar tespit edilmeye çalışılmış, elde edilen bulgular ışığında şiddete en fazla çocukların maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu durum, çalışmaya konu olan dokümanların çocuklar için kurgulanmasından ve gerçek hayatla kurguları örtüştürme düşüncesinden kaynaklanabilir. Nitekim Okan İbilioğlu (2012) ve Mavili Aktaş (2006) günlük hayatta şiddet kurbanlarının kadınlar ve çocuklardan oluştuğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan çocukların fiziki açıdan güçsüzlüğü de onların fiziksel ve sözel şiddete maruz kalmalarına neden olabilmektedir.

İncelenen kitaplarda şiddet gören çocuklar büyük oranda sokakta çalışan, aile sevgisinden ve ilgisinden yoksun ya da parçalanmış ailelere mensup çocuklardır. Çocuk kitaplarındaki bu görünümle ilgili literatürün bulgularıyla da örtüşmektedir. Söz gelimi aile içi şiddet konulu çalışmada Ünal (2005), sevgisizlik, iletişim kopukluğu ve yoksulluk gibi faktörlerin çocukların maruz kaldığı şiddete neden teşkil ettiğini belirtmektedir.

Çalışmada çocuk karakterlerle birlikte şiddetin merkezinde kadın karakterler de yer almaktadır. Erkekler tarafından hakarete uğrayıp şiddet gören kadınların ekseriyetle ekonomik özgürlüklerini edinememiş oldukları görülmektedir. Can Gürkan ve Coşar'ın (2009) fakirleşen kadınların şiddete daha fazla maruz kaldıkları ve ruh sağlıklarının bozulduğuna dair tespitleri de kitaplardaki bu görünümü desteklemektedir. Şiddete ilişkin görünümlerin çocuk kitaplarında sunulması ile ilgili farklı görüşler olsa da (Wolman-Bonilla 1998; Yalçın ve Aytas 2008; Öztürk ve Giren 2016; Fırat ve Çeker 2016) çocuk kitaplarında çocuk ve kadın karakterlerin şiddet özelinde öne çıkması sorun odaklılık açısından önemlidir. Çocuk kitaplarının dünyanın gerçeklerinden tamamen bağımsız ideal bir dünya sunması çocuk okurun hayatı tanımasına ve içinde yaşadığı dünyaya uyum sağlamasına engel teşkil edebilecek bir durumdur. Bu nedenle kitaplarda çocuk ve kadın karakterlerin tıpkı günlük hayatta olduğu gibi şiddete maruz kalması olumsuz gibi görünse de yaşanan dünyaya ilişkin gerçekleri bilme adına yerinde bir tavrıdır. Burada önemli olan hedef kitlenin çocuk olduğu gerçeğinin göz ardı edilmemesi ve şiddete başvuran karakterlerin Sever'in (2002: 36) de ifade ettiği gibi kitaplarda olumlu bir figür olarak resmedilmemesidir. Kitaplara bu açıdan bakıldığında problemlerini şiddete başvurarak çözmeye çalışan karakterlerin neredeyse tamamının olumsuz şekilde kurgulandığı görülmektedir.

Kitaplarda şiddet figürü olan karakterlere bakıldığında cinsiyet açısından bir kalıplamanın olduğu dikkat çekmektedir. İncelenen kitapların genelinde şiddete meyleden olumsuz karakterler erkektir. Erkekler eylem ve söylemleriyle kadınlardan farklılaşır. Kitaplarda kadınlar zaman zaman şiddete başvursalar da döven, tekme savuran, hakaret eden, sert bakan, asık suratlı karakterlerin çoğu erkektir. Bu durum erkek egemen bir toplum düşüncesinden, kadın ve erkek arasındaki fiziki güç dengesinden dolayı gerçek hayatta yaşanan birtakım şiddet olaylarının kitaplara yansımından kaynaklanabilir. Bu konudaki literatüre bakıldığında da gerçek hayatta durumun neredeyse kitapların kurmaca dünyasıyla aynı olduğu görülür. Örneğin Güler, Tel ve Özkan Tuncay (2005) çalışmasında aile içinde en çok şiddet uygulayanların erkekler, şiddete en fazla maruz kalanların ise kadınlar ve çocuklar olduğunu söyler. Kitaplarda cinsiyete ilişkin kalıplamalar sadece erkeklerin şiddet ekseninde resmedildiği kesitlerde değil kadınların şiddete başvurduğu bölümlerde de öne çıkar. Sözelimi anneler dize şaplak indirirken babalar enseye tokat indirir; erkekler sert ve emredici bir ses tonuyla konuşurken kadınlar yılan tıslamasını andıran bir tonda konuşur. Kitaplarda cinsiyet kavramı özelinden bu şekilde tanımlamalar ve kalıplamalar yapılması yanlıştır. Kişilerin kendi elinde olmayan nedenlerden dolayı -bu bazen cinsiyet bazen milliyet bazen de coğrafya olabilir- potansiyel suçlu görülmesi çağın gerisinde bir düşüncedir. Yazarların bu anlamda bilhassa ilk okuyucusu çocuklar olan kurgularda çocuk okurların büyük resimden etkilenebileceklerini, erkek karakterleri doğrudan şiddetle özdeşleştirebileceklerini düşünmeleri ve buna göre cinsiyet-şiddet bağıni kurmadan bir kurgulama yapmaları gerekir.

Akran zorbalığı da tıpkı yurt dışı literatürde olduğu gibi incelenen kitaplarda öne çıkan bir konudur (Oliver, Young, LaSalle 1994; Esch 2008; Flanagan vd. 2013; Daniel 2014). Kitaplarda yakın yaşlarda olan çocuklardan fiziksel açıdan güçlü ve iri olanı çevresindeki diğer çocuklar üzerinde otorite kurmak ister ve bu otoriteyi de büyük oranda dayak ve hakaret gibi fiziksel ve sözel şiddet yoluyla tesis eder. Bu konudaki literatüre de bakıldığında çocukların en çok karşılaştıkları akran zorbalığı tipinin sözel ve fiziksel zorbalık olduğu görülür (Çınkır, Karaman Kepenekçi 2003; Çankaya 2011). Kitaplarda fiziksel ve sözel şiddete başvuran çocuk karakterler, sevgiden ve ilgiden yoksun, dağılmış / bölünmüş ailelere mensup bir anlamda sokağın çocuğu olmuş tiplerdir. Bunun yanı sıra kitaplarda çocuk karakterlerin sebepsiz yere akranlarıyla alay edip onların duygusal açıdan dengelerini bozduğu da görülür. Şiddet odağında kitaplarda akran zorbalığının yer bulması çocuk okurun zihinsel ve duygusal olarak çevresinde yaşanabilecek olaylara karşı kendini hazır hissetmesi ya da yalnız olmadığını anlaması açısından faydalıdır. Bu noktada çocuk edebiyatı ve akran zorbalığı konularını işleyen yurt dışı literatür de dikkate

alındığında genel yaklaşımın çocuk kitaplarında bu türden konulara yer verip zorbalıkla başa çıkma stratejilerini öğretmek olduğu anlaşılır (Freeman 2014; Wang vd. 2015). Burada dikkat edilecek husus akran zorbalığı çerçevesinde düşünülebilecek olayların çocuk okuru karamsarlığa sürükleyip onda umutsuzluk duygusu yaratmamasıdır. Bu yönüyle kitaplar değerlendirildiğinde yaşlıları tarafından şiddete maruz kalan çocukların bir şekilde maruz kaldıkları şiddetten ya bireysel çabaları ya da etrafındaki insanlar sayesinde kurtuldukları görülmektedir. İncelenen eserler doğrultusunda yazarların bu konudaki tavırlarının isabetli olduğunu söylemek mümkündür.

Genelde otoriteyi özelde devletin otoritesini temsil eden güçlerin şiddetle özdeşleştirilmesi de kitaplarda bir detay olarak belirmektedir. Biraz da Marksist tavır ve söylemin etkisiyle çalışmaya konu olan kitaplardaki olumsuz karakterlerin mesleklerine bakıldığında birçoğunun devlet başkanı, koruma, polis, zabıta, müdür, müdür yardımcısı ve öğretmen olduğu görülür. Tıpkı Moran'ın tespitiyle (1988: 74) temelinde otoriteye karşı çıkış, düzene isyan, çatışan güçler, sosyal yapı ve sınıf farkları gibi Marksist değer ölçütlerinin olduğu kitapların birinde devlet başkanı çıkık elmacık kemiği ve ifadesiz bakışlarıyla bir köpekbalığına benzetilir. Benzer tutumla kitaplardaki müdür, müdür yardımcısı ve öğretmen rollerindeki karakterlerin neredeyse tümü öğrencileri cezalandırmaktan hoşlanır. Öğrencilerine hakaret etmekten zevk alan, tehdit dilini kullanan idareci ve öğretmenler kurgularda öğrencilerin korkulu rüyasıdır. Bu görünümü teyit eder nitelikte Yılmaz ve Yakar'ın (2017) yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında öğretmen ve idareci karakterlerin sunulmuş biçimini inceledikleri araştırmada da benzer bulguları görmek mümkündür. Kitaplarda hayata dair kimi olumsuz kesitlerin verilmesi yerinde bir tavırken çocuk okurların herhangi bir yaşanmışlık olmadan doğrudan kitaplar aracılığıyla devletten ve devleti temsil eden devlet başkanından, polisten, zabıtanın, müdürden ve öğretmenden nefret ettirilmesi doğru değildir. Çocuk kitaplarında elbette kötü polis, kötü zabıta, kötü öğretmen karakterine yer verilebilir ancak bu durumun ideolojinin bir aracı olarak görülüp farklı göndermelerinin olması en başta çocuğun gerçekliğine ve masum dünyasına uygun değildir. Bu noktada yazarların yapması gereken çocuk kitaplarında devleti temsil eden karakterlerden bir tip yaratma düşüncesinden sıyrılarak iyi ve kötü taraflarıyla devingen karakterler yaratmalarıdır. Zira konu insan olduğunda bütüncül bakışı terk etmek gerekir.

Sonuç olarak, çocuk kitaplarında şiddete maruz kalan karakterlerin genellikle çocuk ve kadın; şiddete meyleden karakterlerin ise büyük oranda erkek olduğu görülmüştür. Çalışmada çocuk karakterlerin etrafındaki birçok kişiden şiddet görmekle birlikte akranları tarafından da şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Diğer yandan özellikle otoriteyi temsil eden figürlerin çalışmada şiddet odağı olarak resmedildiği, statüye dayalı ilişkilerin ve otorite kurma isteğinin şiddet olgusuna temel oluşturduğu gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akalın, A. (2010). *15-49 yaş grubu kadınlarda aile içi şiddet sıklığı ve şiddetin depresyona etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 32-42.
- Angelidou, K. (2013). *The invention of children's literature: The case of the mischievous Roald Dahl*. Unpublished master's thesis, Aristotle University of Thessaloniki, Greece.
- Ayan, S. (2010). *Aile ve şiddet: Aile içinde çocuğa yönelik şiddet*. İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Aydemir, M. (2014). Medyada şiddetin dönüşümüne bilinçaltı etki yöntemleri ve "mutlu şiddet" ilişkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I), 166-170.
- Blatt, G. T. (1972). *Violence in children's literature: A content analysis of a select sampling of children's literature and a study of children's responses to literary episodes depicting violence*. Unpublished Phd dissertation, Michigan State University, USA.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27-90.

- Can Gürkan, Ö. ve Coşar, F. (2009). Ekonomik şiddetin kadın yaşamındaki etkileri. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3 (2), 124-129.
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 81-92.
- Çinkır, Ş. ve Karaman Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.
- Dağlıoğlu, H. E. ve Çamlıbel Çakmak, Ö. (2009). Okul öncesi çocuklarına yönelik yayınlanan hikâye kitaplarının şiddet ve korku öğeleri açısından incelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23 (3), 510-534.
- Daniel, K. (2014). *Content analysis of Picture books about bullying*. Unpublished Master dissertation, Graduate College of Bowling Green State University, USA.
- Demiray, K. (1975). *Türkçe çocuk edebiyatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Erdal, K. (2009). Eğitim değerleri ve çocuk kitapları. *Akademik Bakış*, 17, 1-18.
- Esch, G. (2008). Children's literature: Perceptions of bullying. *Childhood Education*, 84 (6), 379-382.
- Fırat, H. ve Çeker, S. (2016). Çocuk kitaplarında dilin şiddet aracı olarak kullanımı. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Özel Sayı*, 83-107.
- Fırat, H., Güleç, H. ve Şahin, Ç. (2013). Okul öncesi dönem çocuklarına yönelik hazırlanan masal ve öykü kitaplarının korku ve şiddet öğeleri açısından incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 6 (5), 217-241.
- Flanagan, K.S, Hoek, K.K.V., Shelton, A., Kelly, S., Morrison, C. M. ve Young, A.M. (2013). Coping with bullying: What answers does children's literature provide?. *School Psychology International*, 34, 691-706.
- Freeman, G. (2014). The implementation of character education and children's literature to teach bullying characteristics and prevention strategies to preschool children: An action research project. *Early Childhood Educational Journal*, 42, 305-316.
- Güler, N., Tel, H. ve Özkan Tuncay, F. (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27 (2), 51-56.
- Kara, Ş. (2007). Fantastik çocuk kitaplarında uzamın imgesel işlevi ve şiddet. *Çankaya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*, 7, 61-72.
- Leach, K. D. (2014). *Agression in popular children's Picture books: A content analysis*. Unpublished Master dissertation, Brigham Young University, USA.
- Mavili Aktaş, A. (2006). *Aile içi şiddet: Kadının ve çocuğun korunması*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Miles, M. B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. California: SAGE Publications.
- Moran, B. (1988). *Edebiyat kuramları ve eleştirileri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Morellato, L. (2016). *Symbolic violence in contemporary Japanese children's literature: Case study of a Japanese folklate in its twenty-first century picture books renditions*. Unpublished master's thesis, Lund University, Sweden.
- Nimon, M. (1993). Violence in children's literature today, The Annual Conference of the International Association of School Librarianship, Australia, 27-30 September.
- Okan İbilioglu, A. (2012). Aile içi şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (2), 204-222.
- Oliver, R.L., Young, T.A. ve LaSalle, S. M. (1994). Early lessons in bullying and victimization: The help and hindrance of children's literature. *School Counselor*, 42, 137-146.
- Öztürk, M. ve Giren, S. (2016). Okulöncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanan hikâye kitaplarındaki korku ve şiddet öğelerinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE)*, 5 (4), 2095-2018.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22 (1), 15-34.
- Sever, S. (2002). Çocuk kitaplarına yansıtılan şiddet (Millî Eğitim Temel Yasası ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında bir değerlendirme). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35 (1-2), 25-37.
- Şirin, M. R. (2006). *Kuşatılmış çocukluğun öyküsü*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. *Aile ve Toplum*, 8, 85-92.
- Ünlü, S., Bayram, N., Uluyağcı, C ve Uzoğlu Bayçu, S. (2009). Kadına yönelik şiddet: TV dizilerinde kadına yönelik şiddet üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 5 (4), 95-104.
- Wang, C., Couch, L., Rodriguez, G. R., Lee, C. (2015). The bullying literature project: Using children's literature to promote prosocial behavior and social-emotional outcomes among elementary school students. *Contemp School Psychol*, 19 (4), 320-329.
- Wollman-Bonilla, J. (1998). Outrageous viewpoints: Teachers' criteria for rejecting works of children's literature. *Language Arts*, 75(4), 287-295.
- Yalçın, A. ve Aytas, G. (2008). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuzer, H. (2009). *Çocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, O. (2016). Çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler. T. Şimşek (Ed.), *Okul öncesinde çocuk edebiyatı ve medya* içinde (s. 61-108). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yılmaz, O. ve Özdemir Erem, N. H. (2018). Çizgi filmler ne anlatır?. *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı, 104-105*, 542-552.
- Yılmaz, O. ve Yakar, Y.M. (2017). *Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında öğretmen ve idareci karakterlerin sunuluş biçimi*. 10. Uluslararası Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Kurultayı, İstanbul.